

SHAKESPEARE A GOETHE O PRÍTOMNOSTI A BUDÚCNOSTI SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

Š. Luby

Kolegovia zo SAV ma občas povzbudzujú, aby som pokračoval v novoročných príhovoroch, ktoré som mával na koncertoch SAV v Bratislave a v Košiciach. Musel by sa však na to nájsť iný rámec, lebo oficiálny koncert SAV je parketou úradujúceho predsedu SAV. V r. 2015 sa rámec našiel na koncerte Ústavu normálnej a patologickej fyziológie SAV.

Doteraz ostatný verejný príhovor som mal na koncerte pri mojej 70-ke, kde som sa zaoberal témou *ako súvisí rozpočet slovenskej vedy s obehmi planéty Saturn okolo Slnka*. Pointa bola v tom, že nedostatkami trpiaca slovenská veda vykročila na svoju novú cestu r. 1989, a keďže na Zemi sa jej dostávalo málo porozumenia, obrátila zrak k oblohe a k planétam. Počas prvého obehu Zeme okolo Slnka sa jej podarilo vytvoriť nové orgány, počas dva roky trvajúceho obehu Marsu zaviedla grantový systém a začiatkom roku 2002, po prvom obehu Jupitera, ktorý trvá 12 rokov, presadila konečne svoj nový zákon. (Trvalo to v skutočnosti 12 rokov a 4 mesiace, ale Jupiter má predsa 4 veľké mesiace.) Z toho sa zrodila v našich podmienkach optimistická hypotéza, že v priebehu jedného obehu Saturnu, ktorý trvá 29 rokov, teda v r. 2018, by mal byť na Slovensku konečne pochopený význam vedy, výskumu a vzdelávania. So svojimi prstencami je Saturn najzaujímavejšia planéta slnečnej sústavy. Bude aj dobre informovaná, ak akceptujeme teóriu, že prstence sú zložené zo stratenej leteckej batožiny. Obeh skončí 100 rokov potom, ako sa na mape Európy prvý raz objavil štátny útvar, v názve ktorého figuruje Slovensko a prvých 100 rokov

býva najťažších. To bolo moje posolstvo. Vydržme v úsilí, veď rok 2018 nie je už taký vzdialený. A čakať s tým na obeh Uránu, ktorý trvá 84 rokov, by bolo už beznádejné.

Ale r. 2014 zavládla v SAV veľká nespokojnosť s rozpočtom na r. 2015, ktorý ohrozil náš cieľ na r. 2018. Ľudia dokonca vyšli do ulíc. Bol som tým príjemne prekvapený, vždy som sa pýtal, o čo sme horší ako Česi, Maďari, nehovoriac o Francúzoch, ktorí majú do ulíc bližšie. Slovák stiahne hlavu medzi plecia, nanajvýš píše politikom nejaké listy, ktoré nik poriadne nečíta. Kamil Peteraj k tomu nedávno napísal: „My si nedáme svoju chudobu. Veď sme si ju po celé dejiny poctivo odpracovali!“

Otázka je, čo bude ďalej. Keď som už vsadil na proroctvá spojené s planetárnou mechanikou, prišlo mi na um, že odpoveď by som mohol hľadať aj v diele W. Shakespeara. Shakespearovu jasnozrivosť v predvídaní budúcnosti som rozoberal na Novoročnom koncete SAV v Košiciach r. 2007. Išlo o kuriózne shakespearovské prevtelenie, ktoré sa objavilo r. 1972 v Československom časopise pre fyziku. Volá sa *Shakespeare v roli fyzika*. Autorom príbehu je Banesh Hoffmann. Je to rozhovor medzi Sherlockom Holmesom a Dr. Watsonom, v ktorom slávny detektív na základe vlastného literárneho bádania dokazuje Shakespearove prorocké schopnosti. Analýzou niektorých diel prišiel Holmes k záveru, že Shakespeare predvídal teóriu relativity, atómovú aj vodíkovú bombu. Napr. teóriu relativity má zakódovanú v sonete, úryvok ktorého znie: „Počítam, ako hodiny merajú čas a vidím skvejúci sa deň hasnúť v hrozných tmách...“ Tu nachádza Holmes Einsteinovo odmietnutie absolútneho času a jeho úvahy o tom, ako sa chovajú vzájomne sa pohybujúce hodiny.

Na túto štúdiu som si spomenul v Shakespearovom rodnom dome v Stratforde na Avone a kúpil som si tam kalendár s vybranými

Shakespearovými citátmi na každý deň. V Nemecku sú ešte rozšírenejšie Goetheho kalendáre a preto som si pri návšteve Goetheho rodného domu vo Frankfurte n. Mohanom kúpil aj Goetheho kalendár na r. 2014. (Goethe bol Shakespearovým obdivovateľom a na druhý svet mu poslal odkaz: „Drahý Shakespeare, kedy ste žili, nast'ahoval by som sa ku Vám!“) Ja som predpokladal, že ak nám chcú Shakespeare a Goethe zanechať proroctvá, urobia to tak, že ich duch bude pri výbere citátov viesť ruku zostavovateľov kalendárov, aby svoje odkazy vhodne fixovali na časovej osi. Potom som začal Shakespeareovo predvídanie budúcnosti testovať.

Najprv som si overil, či klasik nemá nejaký odkaz pre našu akadémiu. Kalendár som otvoril na strane 18. júna, čo je dátum vzniku SAV. Vidím tam citát z *Kráľa Leara*: „Ak naša šťastena ochorela, viníme z toho slnko, mesiac, hviezdy.“ Shakespeare tu naráža na to, že vedeckí pracovníci by sa mali menej oddávať horekovaniu a svoj osud zobrať pevnejšie do rúk. Potom som si nalistoval dátum môjho narodenia, 6. máj. Je tu opäť citát z *Kráľa Leara*: „Ó nenechajte ma zošalieť, len nezošalieť, sladké nebesá!“ K funkcii predsedu SAV sa to skvele hodilo. Pozrel som si ešte 18. september, deň narodenia nášho kolegu a vedného politika Dušana Čaploviča. *Kupec benátsky* nám dáva na vedomie: „Keby robiť bolo tak ľahké, ako vedieť, čo dobré sa má urobiť, kaplnky by boli chrámami a chatrče chudákov kráľovskými palácami.“

To ma presvedčilo o správnosti mojej pracovnej metódy. Odvtedy hľadám u Shakespeara a od r. 2014 aj u Goetheho odpovede na otázky, ktoré ma trápia. Pozrime sa touto optikou na dianie v SAV v roku 2014 a na začiatku roka 2015.

Hlavné udalosti v epopeji boja o rozpočet SAV na r. 2015 a ich odkaz v diele dvojice S&G sú nasledujúce.

3. 9. odoslalo 44 vedeckých rád ústavov SAV otvorený list o financovaní vedy predsedovi vlády SR. Shakespeare k 3. 9. hovorí: „Úspech žartovania spočíva v uchu, ktoré ho počúva, nie v jazyka, ktorý ho podáva.“ V uchu však bolo zaľahnuté. Zmena sa nedosiahla a vzhľadom na to, čo nasledovalo, táto epizóda bola naozaj iba žartom.

15. 10. bolo prvé protestné zhromaždenie odborárov a pracovníkov SAV k rozpočtu v areáli SAV. Shakespeare k tomu v *Benátskom kupcovi* poznamenal: „Ako ďaleko vrhá malá sviečka svoje svetlo!“ Táto udalosť bola v našej veci naozaj zlomová. Protesty pokračovali 26. 11. v uliciach Bratislavy aj vo Zvolene a 27. 11. v Košiciach. Shakespeare ku dňu 26. 11. píše v hre *Kráľ Hnrich IV.* „o vtáčikovi, ktorý spevom prebúdza deň“ a Goethe k 27. 11. poznamenáva, že: „vôľu nemožno oddeliť od pohybu“. Jasnejšiu výzvu k pochodu po uliciach za zvuku rapkáčov a tamburín si ťažko možno predstaviť.

18. 12. sa zišiel Snem SAV, aby rokoval o odvolaní predsedu SAV. Keďže Shakespeare vedel, že mysle tam budú pohnuté, poradil v hre *Kráľ Richard III.* toto: „Boh Vás žehnaj; nech vo Vašich myšliach zavládne pokora... aj zmysel pre povinnosť!“

30. 12. dostala SAV list od Dušana Čaploviča, v ktorom písal o túžbe po moci, zodpovednosti nielen predsedu, ale celého Predsedníctva SAV za terajší rozorvaný stav, o netransparentnosti súťaže o fondy. Goethe v citáte k tomu dňu uvažuje o „potrebe zmierňovania chůťok“ a Shakespeare sa zastrája, že: „čas odhalí, čo pospľietané chytráctva skývajú“. Má pravdu. Situácia v SAV ešte nedozrela na hodnotenie.

V januári 2015 si SAV zvolila kandidáta na nového predsedu SAV a čakáme, kedy ho prezident vymenuje. Pokiaľ by sa to stalo 31. 1. 2015

s nástupom do funkcie 1. 2., mohol by si vziať k srdcu Shakepearovu myšlienku: „naše ctnosti budú žiariť, ak nepodľahnú naším chybám“.

Aké je z toho poučenie: treba si zadovážiť Goetheho kalendár na rok 2015 a pomocou neho, ako aj univerzálneho Shakespearovho kalendára, testovať vhodnosť zámerov SAV v nasledujúcom období transformácie, akonáhle sa jej jednotlivé etapy časovo zafixujú.

Ostáva vyjasniť, či sa proroctvám má veriť. My, vedeckí pracovníci, im spravidla neveríme a vieme, že v literatúre sa dajú nájsť príhodné citáty na podporu alebo odmietnutie čohokoľvek. Ale ktovie, či predsa len tie proroctvá nemajú nejaký význam. Dánskeho fyzika Nielsa Bohra, ktorý mal na stene podkovu pre šťastie, sa pýtali, či taký racionálny vedec, ako on, verí na podkovy. „Samozrejme, že neverím,“ povedal Bohr, „ale ľudia hovoria, že to funguje aj keď tomu neveríte.“

Bratislava, 11. 11. 2015